

Muzeum historycznego niepokoju

Teologia Polityczna

Jan Ołdakowski

Słowo „muzeum” kojarzy się z obrazem martwych gablot i obowiązkowymi kapciami. Zdecydowaliśmy więc, nawet za cenę konfliktu z niektórymi muzealnikami i historykami, aby stworzyć nowoczesną placówkę muzealną na światowym poziomie. Tradycyjne muzea powinny trafić do muzeum – jako eksponaty.

Przypominamy archiwalny tekst z „Wprost” nr 1168 z 24 kwietnia 2005I zapraszamy do lektury najnowszego wywiadu: Spór o Powstanie trwa

Muzeum nowego typu

Pierwszą placówką muzealną nowego typu było Muzeum Holocaustu (Holocaust Memorial Museum) w Waszyngtonie. Jego powstanie otworzyło nową epokę w muzealnictwie historycznym. W 2000 roku otwarto wówczas najnowocześniejsze muzeum historyczne w Europie Środkowej – Terror Háza w Budapeszcie. W ostatnim czasie z sukcesem modernizowały i zmieniały swoje ekspozycje Imperial War Museum w Londynie i Yad Vashem w Jerozolimie.

W 2004 roku, po sześćdziesięciu latach oczekiwania, otwarto Muzeum Powstania Warszawskiego. W 2004 roku działało ono zaledwie 55 dni (w tym czasie odwiedziło je ponad 150 tys. osób). To wynik rekordowy zarówno wśród placówek samorządowych, jak i muzeów narodowych. Omówienia ekspozycji muzeum pojawiły się w najważniejszych periodykach muzealnych na świecie. W polskiej i zagranicznej prasie z okazji jego otwarcia ukazało się ponad 1000 artykułów. Muzeum powstania szybko zyskało ogólnonarodowy wymiar. Z ankiet wypełnianych przez odwiedzających wynika, że tu uczą się oni patriotyzmu. I robią to nie tylko uczniowie, ale też żołnierze, klerycy, adwokaci czy gospodynie domowe.

Okazało się, że w Polsce może powstać naprawdę popularne muzeum historyczne. Nie będzie przesadą stwierdzenie, że dzięki determinacji prezydenta Warszawy w sprawie Muzeum Powstania Warszawskiego w Polsce nie ma już odwrotu od nowoczesnych muzeów.

Muzeum dumy narodowej

Budowę muzeów nowego typu są gotowi wspierać politycy, prezydenci miast, całe społeczeństwo. Wkrótce mają szansę powstać dwie duże placówki – Muzeum Komunizmu Socland oraz Muzeum Historii Żydów Polskich. W planach jest też budowa Muzeum Wolności oraz Muzeum Solidarności we Wrocławiu. Istnieje też koncepcja budowy Domu Spotkań z Historią w Warszawie.

Po 1989 roku wiele atramentu zużyto na opisanie tego, że Polacy nie potrafią mówić o swojej historii i się nią chwalić. Twierdzono przy okazji, że nasza przeszłość jest przeszkodą zarówno w modernizacji kraju, jak i integracji z Europą. Ktoś napisał, że historia Polski to martyrologiczne stereotypy i cierpiętnictwo. Obchody 60. rocznicy Powstania Warszawskiego w 2004 roku zweryfikowały te sądy. W wypadku Muzeum Powstania Warszawskiego zdecydowali sami zwiedzający. Polacy chcą poznawać historię własnego narodu, chcą być z niej dumni, chcą wspólnie tę dumę okazywać.

Muzeum sukcesu

To prawda, że Polacy nie chcą oglądać przestarzałych ekspozycji muzealnych (niestety, jeszcze licznych). Dowodzi tego statystyka odwiedzin w polskich muzeach. Nie chodzi o prostą konstatację, iż muzea muszą być „nowoczesne”, bo to niewiele znaczy. Czy wszystko

ma być jak dawniej, tylko z komputerami? Można wydać miliony złotych na wielkie monitory, komputery, multimedia, a efekt i tak będzie marny, jeśli technika nie zostanie podporządkowana koncepcji ekspozycji.

Recepta na muzealny sukces jest prosta. W nowoczesnym muzeum zwiedzający szukają prawdy o historii. Chcą w przystępny i ciekawy sposób dotrzeć do źródła: fotografii, głosu, tekstu przemówienia, dźwięku ulicy z epoki, a nawet zapachu. Naszym zadaniem jest użyć wszystkich środków, by kontakt ze źródłem umożliwić. Służą temu film, ekran komputera, ale i fotoplastykon. Widzowie chcą być postawieni przed dylematem: co zrobiłbym na miejscu tej czy innej postaci historycznej? Jak bym się zachował w Powstaniu Warszawskim wobec prześladowanych Żydów? I dlaczego tak, a nie inaczej? Chcą do tych rozważań włączyć i rozum, i emocje. Nowoczesne muzeum nie uniknie tych pytań, a jeśli od nich ucieknie, to rozminie się z oczekiwaniami odbiorców. Ekspozycja powinna się posługiwać środkami wyrazu kojarzącymi się nawet z galerią sztuki nowoczesnej, a wiele miejsc winno przypominać instalacje czy rzeźby. Dzięki temu jest możliwe wyzwolenie emocji, poczucie bezpośredniego związku z tematem, zaangażowanie się.

Nowoczesne muzeum musi uwzględniać sposób myślenia współczesnych widzów. Chcą oni być traktowani partnersko, nie lubią mentorskiego tonu. W demokratycznym społeczeństwie nie jest możliwa reglamentacja jedynie słusznych interpretacji historii. Zwiedzający sami wyciągają wnioski – nikt im nie podaje tego, co powinni myśleć. Partnerskie traktowanie widza oznacza także dostosowanie formy ekspozycji do wrażliwości estetycznej i wyobraźni obecnego pokolenia. Muzeum Powstania Warszawskiego proponuje

bezpośredni kontakt z przeszłością, która ma twarz konkretnych powstańców, świadków minionych zdarzeń, opowiadających o swoich doświadczeniach. Tu spotyka się kilka pokoleń. Wielu eksponatów można dotknąć, coś z ekspozycji można nawet wziąć do domu. Inne materiały i reprodukcje źródeł można kupić w muzealnym sklepiku.

Muzeum masowego przekazu

Muzea w Polsce będą teraz miejscem, gdzie państwo i samorząd mogą uprawiać politykę historyczną i kształtować świadomość obywatelską. Wobec innych narodów muzea mogą się stać świadectwem, że pamiętamy o swojej historii i na niej chcemy budować przyszłość. Nowoczesne muzea mają szansę zainteresować historią znaczące grupy nowych odbiorców, szczególnie młodzież i średnie pokolenie – tak wynika z naszych badań i doświadczeń.

Obecnie muzea, paradoksalnie, mogą, a nawet muszą konkurować ze środkami masowego przekazu. Państwo bowiem nie może już właściwie używać do celów edukacyjnych telewizji, nastawionej głównie na rozrywkę. Spada słuchalność radia. Na kinematografię państwo raczej nigdy nie miało większego wpływu. Oczywiście, powinny powstawać (najlepiej hollywoodzkie) kinowe epepeje o wydarzeniach z najnowszej historii Polski. Ale dotychczas kończyło się na uporczywie zgłaszanych postulatach i pomysłach. Być może odpowiedzią na te potrzeby są współczesne muzea?

Jan Ołdakowski